

ВИЗАНТИЈСКО-СЛОВЕНСКА ЧТЕНИЈА VIII

**Објављивање овог зборника подржала је
Управа за сарадњу са црквама и верским заједницама**

ВИЗАНТИЈСКО-СЛОВЕНСКА ЧТЕНИЈА VIII

Зборник радова са истоимене Међународне научне
конференције, која је одржана 23. новембра 2024. године на
Универзитету у Нишу

Уредници

Кристина Митић
Драгиша Бојовић

Центар за византијско-словенске студије Универзитета у Нишу
Међународни центар за православне студије, Ниш
Центар за црквене студије, Ниш

2025.

САДРЖАЈ

<i>Кристина Митић</i> На раскршћу времена и вере	9
<i>Боривоје Милошевић</i> Српско монаштво у Босни и Херцеговини у XIX вијеку	11
<i>Borivoje Milošević</i> Serbian monastics in Bosnia and Herzegovina in the 19 th century	31
<i>Слађана Ристић Горгиев</i> Имагинација као моћ душе у античкој и хришћанској филозофији	33
<i>Slađana Ristić Gorgiev</i> Imagination as a power of the soul in ancient and christian philosophy	43
<i>Владан Станковић</i> Обриси логике православне цивилизације	45
<i>Vladan Stanković</i> Outlines of the logic of the orthodox civilization	58
<i>Јелена Фемић Касапис</i> Лексема <i>anti</i> . Индикативне потврде код Хомера	59
<i>Jelena Femich Kasapis</i> The lexeme <i>anti</i> . Indicative places in Homer	75
<i>Слађана Алексић</i> Естетика аскетизма – принос савременом монаштву монаха Калиста	77
<i>Slađana Aleksić</i> The aesthetics of asceticism – a contribution to contemporary monasticism by elder Callistus	96
<i>Тијана Миленџевић</i> Вечна смрт и колективно страдање у поезији Милутина Бојића	97
<i>Tijana J. Milentijević</i> The motif of collective suffering and resurrection in the poetry of Milutin Bojic	111

<i>Ксенија Кончаревић</i>	
Ава Јустин као приређивач и преводилац антологије „Монашки живот по светим Оцима“	113
<i>Ксения Кончаревич</i>	
Авва Иустин Попович как составитель и переводчик антологии „Монашеская жизнь по святым Отцам“	136
<i>Радован Радић</i>	
Директни наследници ромејског императора Ираклија	137
<i>Radovan Radić</i>	
The direct successors of the Roman Emperor Heraclius	149
<i>Војислав Живковић</i>	
О првим контактима Срба и Нормана: Архириз из Барија, таст краља Константина Бодина	151
<i>Vojislav Živković</i>	
About the first contacts of Serbs and Normans: Archiriz of Bari, father-in-law of king Konstantin Bodin	164
<i>Душан Симић</i>	
Ниш и византијски историчари петнаестог столећа	165
<i>Dušan Simić</i>	
The city of Niš and the byzantine historians of the fifteenth century	175
<i>Драгана Ј. Јањић</i>	
Устројство епархијске организације у време краља Милутина	177
<i>Dragana J. Janjić</i>	
The structure of the diocesan organization during the reign of king Milutin	194
<i>Драгана Милић</i>	
Помени усмене и писане комуникације у Житију Светог Симеона које је написао Стефан Првовенчани	195
<i>Dragana Milić</i>	
La communication orale et écrite dans La vie de Saint Symeon écrite par Etienne le Premier Couronne	209

<i>Бошко Бранковић</i>	
Преласци у православну вјеру у Сарајеву од 1913. до 1918. године	211
<i>Boško M. Branković</i>	
Converting to the orthodox faith in Sarajevo from 1913 to 1918	227
<i>Душан Јеротијевић</i>	
Односи међу православним црквама у Новом веку	229
<i>Dušan Jerotijević</i>	
Relations between orthodox churches in the New century	238
<i>Јован Цонић</i>	
Верско-политичка криза у Краљевини Југославији	239
<i>Jovan Conić</i>	
Religious-political crisis in the Kingdom of Yugoslavia	254
<i>Бранко Шапоњић</i>	
Српска православна црква на Косову и Метохији након Првог светског рата -Страдање и обнова-	255
<i>Branko Šaponjić</i>	
Serbian orthodox church on Kosovo and Metohija after World war I - Suffering and renovation -	270
<i>Марко Миленковић</i>	
Традиционално и модерно у хармонском изразу хорских акламација Тон деспотин и Многаја љета Светислава Божића	271
<i>Marko Milenković</i>	
Traditional and modern in the harmonic expression of choral acclamations Ton despotin and Mnogaja ljeta by Svetislav Božić	290
<i>Александра Стевановић</i>	
Екологија у лавиринту нових технологија: православни поглед на наративе вештачке интелигенције	291
<i>Aleksandra Stevanović</i>	
Ecology in emerging technologies maze: an orthodox view on artificial intelligence narratives	305

<i>Марија Ђорђевић</i>	
Савремени хришћански приступ питању ауторитета родитеља у васпитању детета	307
<i>Marija Đorđević</i>	
A modern christian approach to the issue of parental authority in children's upbringing	317
<i>Прилог</i>	
<i>Програм скупа .....</i>	319

Драгана Ј. Јањић*

Институт за Српску културу – Приштина/Лепосавић, Република Србија
dragana.janjicka@gmail.com

УСТРОЈСТВО ЕПАРХИЈСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ У ВРЕМЕ КРАЉА МИЛУТИНА**

Апстракт: *Тема структуре аутокефалне Српске цркве на основу подела на епархије у раздобљу владавине краља Стефана Уроша II Милутина разматра се у контексту црквених канона као регулатива јерархијског устројства. До тематског фокуса доспева се кроз процесе устројавања почев од структуралних припрема у раздобљу Светог Саве и Св. Симеона Немање и, потом, преко организационе структуре Српске цркве у раздобљу владавине краља Милутина сагледава се потоњи развој, за који се чини да је системски и пажљиво, сукцесивно усмераван кроз државотворну делатност Немањића. Истовремено, са аспекта црквене терминологије тежи се разлучивању појмова град, земља и област у контексту компаративне анализе државно-административне и црквене организације у наведеном раздобљу и уочавању мере у којој је црквено устројство следило географску одређеност и државно-политичку поделу. Осетљиво питање статуса епископских јединица разматра се на основу писаних историјских извора, пре свих – Даниловог зборника као и међуцрквених односа, веома често условљених политичким и државним променама. Анализирани елементи црквене реорганизације у време Милутинове владавине указују на постепени прелазак на митрополијско црквено устројство, како у складу са државно-политичким статусом тако и са саборским канонима и правилима, који се тичу овог осетљивог питања.*

Кључне речи: *устројство, Црква, епископ, епархија, град, земља, област, митрополија.*

---

* Научни саветник. dragana.janjicka@gmail.com ORCID ID 0000-0002-8092-9738

** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-136/2025-03 од 27. 01. 2025. године.

Идеја српске државне и црквене независности и њена реализација своје почетке имају у делатности првих Немањића – Светог Саве, првог архиепископа српског (1219-1233/1236) и његовог оца Св. Симеона (Стефана) Немање, великог жупана (1166-1196) а премисе у унутрашњем државно-црквеном устројству. На основу искуства оснивања манастира Хиландар доспело се до идеје преношења неких установа у земљу *отачаства* као значајних за потоњу црквену организацију на нивоу помесности. То се најпре односи на достојанство архимандрита, које је од 1204. године актуелно у Студеници, што ће се показати од нарочитог значаја код утемељивања српске аутокефалне цркве 1219. године.¹ Установљавање Студеничке архимандрије 1206. године, заправо, представљало је предуслов устројавања архиепископије – засејано семе хијерархијске црквене структуре. Студенички архимандрит постављен је како би предводио остале игумане манастира на подручју српске државе, који су узели учешће у избору студеничког архимандрита (Ст. Гл. 13), притом обновивши их и „утврдивши их на сваком добром закону“, према одредбама Студеничког типика, као *lex specialis*, који ће му према Петровићу послужити да превазиђе црквеноканонска права Охридске архиепископије и удари први темељи Српској Цркви.² Сходно древној пракси православних монашких заједница са централном управом архимандрита као духовно надлежног и надређеног свима припадајућим мандрима, успостављен је начелни концепт с тим да је, заправо, као „први међу игуманима“ постављен „архијереј“, који се према Петровићевим тумачењима понашао „епископски и попут поглавара цркве“.³ Сам термин *игуман* (*ἡγουμενος*) у значењу које се уочава код Доментијана, у древној Цркви означавао је предстојатеља црквене заједнице и био еквивалентан појмовима епископа или презвитера, што отвара питање Савиног рукоположења у достојанство епископа пре одласка на Свету Гору 1217. године те да је у том достојанству две године касније уздигнут на ранг архиепископа 1219. године, мада Петровић изражава сумњу у већ устаљени датум Савиног архиепископства и стечене аутокефалности, незнатно померајући хронолошку одредницу.⁴ На основу Савиног хагиографског приступа у *Житију Стефана Немање*, Петровић и Подскалски дошли су до закључка да оснивање манастира Студенице означава не само проширивање територијалне независности у односу на Византију

¹ Доментиан 1938, 114–116. Петровић, 1998, 25, 40, 44.

² Петровић 1986, 36. Исти 1996, 104. Доментиан 1938, 102. Јовановић 1994, 73.

³ Доментиан 1938, 102–103. Теодосије 1988, 194, 293. Петровић, 1986, 38. Исти 1996, 111. Исти 1998, 49–50. Јањић, 2019, 45. Иста 2020, 36–37.

⁴ Афанасјев 2008, 233–236. Петровић 1986, 36. Јовановић 71–75. Јањић 2019, 46. Јањић 2023, 557.

већ и да представља основу постепеног црквеног устројавања аутокефалне Српске цркве.⁵ Троицки с правом инсистира на тези да је триторијално начело једне државе значајно за унутрашње црквено устројство, у чијим границама црквене власти располажу својом јурисдикцијом.⁶ Аутокефалност Српске цркве била би незамислива да цариградски патријарх пре доношења одлуке није имао у увид састављање номоканонских књига *Законоправила*, помоћу којих ће организовати управљање новооснованом црквом и остати у саборном литургијском, црквеноканонском и догматском јединству са мајком-црквом, што представља један од основних постулата стицања аутокефалности.⁷

Претпоставку аналитичког сагледавања питања устројавања црквене организације у време краља Милутина представља појмовно разграничавање термина *устројство/структура* и *организација/уређење* Цркве. Питање устројства или структуре Цркве појављује се још унутар прве хришћанске заједнице у Јерусалиму и представља полазну тачку на којој се базира принцип устројавања и организације сваке помесне цркве. Образац помесне црквене организације представља 34. апостолско правило као темељ митрополитског система на који се ослања устројство сваке *месне (локалне)* цркве⁸. Алузија на принцип црквеног поретка уочава се још у епистоларном наслеђу апостола Павла: „А све нека бива благообразно и уредно“ (1. Кор 14, 40). У апостолском указивању на чињеницу да „Бог није Бог нереда, него мира“ (1. Кор 14, 33) како уочава и тумачи Афанасјев, истиче се да појам *τάξις* од Бога потиче те да се природно односи на устројство и поредак црквеног живота, који је на нивоу Цркве емпиријски актуализован. Сам појам *Црква (Εκκλησία)* у себи носи идеју организованог народа, његову скупштину, односно – сабрања у Господу Исусу Христу, односно – литургијске заједнице на којој је утемељена црквена организација. Евхаристијско сабрање није се могло обављати без Предстојатеља као началника црквеног поретка и устројства⁹. За разумевање устројства Цркве, поред наведеног, неопходно је и појмовно разлучивање термина *земља и област*: у средњовековној српској историографији, према тумачењима Мишића, појмови и појаве *жуна, земља и град* представљају и основне јединице црквене организације у границама српске државе. На основу подробног истраживања историјске географије у оквирима житијне хагиографије, аутор издваја три облика и термина на нивоу управне поделе

⁵ Петровић 1986, 31. Подскалски 2010, 426–427. Петровић 2002, 28.

⁶ Троицки 2011, 396.

⁷ Петровић 2002, 29. Степић 2024, 195–202.

⁸ Милаш 2004, 93. Исти 1902, 217. Милошевић 2011, 201–202. Јањић 2020, 12.

⁹ Афанасјев 2008, 218–229.

земље: *жупе* (заокружене географске целине), затим *области* (које представљају жупе одређених градова, управна подручја града), док је *земља* чинила већу целину састављену од више жупа и представљала кровну управну и територијалну јединицу. Појам и термин *земља*, са друге стране, разликује се у односу на следеће категорије и примењује: за означавање државних територија, потом – старих српских историјских области али и одређеног краја. Потребно је нагласити да су старије *земље* имале чвршће дефинисане географске оквире док је било *земаља* које и нису биле прецизно географски одређене. На тај начин маркирана територија *земље* одговарала је духовном подручју једне епископије, односно формирање једне *земље* доприносило је потоњем постављању и деловању епископа у његовом седишту – митрополији.¹⁰

Велике реформе у време краља Милутина (1282-1321) у домену црквене организације на пољу јурисдикције обухватале су све *земље*, у географском и политичком погледу обухваћене територијално-политичким границама српске државе. С тим у вези наше истраживање усмерено је ка теми црквено-географских карактеристика, које су у јурисдикцијском смислу пратиле државно разграничење са посебним освртом на терминолошку дефиницију појмова *земље* и *области*.¹¹ Услед полисемичности одређених одредница попут термина *земље*, посебна значења потребно је разлучити и ускладити са тачно утврђеним границама извесне области у одређеном историјском тренутку. То подразумева територијално одређивање *земље*, која се црквено-јурисдикцијски подударала са облашћу једне епархије.¹²

Сам појам *област* представљао је, према Мишићу, управно подручје неког града, истовремено – и област духовне утицајности одређене епископије. Са друге стране, како аутор наводи, појам *област* рефлектује одређену географску целину тј. територију, премда се употребљава и као термин ближег географског одређења и не везује се нужно за одређену територију у државно-политичком смислу.¹³ У Зборнику Данила Другог (1270/1275-1337; архиепископ од 1324) треће краљевско житије посвећено је Стефану Урошу II Милутину. У Даниловом тексту описан је као умножитељ свога краљевства и његов бранилац од Византије¹⁴. Приликом набрајања Милутинових освајачких похода односно – сабирања онога што је било „расточено од државе његова отачаства“ Данило га назива „пастиром умних оваца целе своје *области*“, што би у црквено-административном погледу

¹⁰ Мишић 1997, 135, 127, 146. Мишић 1998, 100.

¹¹ Јањић 2020, 39-40.

¹² Мишић 1997, 134-135, 146.

¹³ Мишић 1997, 135. Мишић 1998, 103. Алексић, Копривица 2019, 59. Јањић 2020, 45.

¹⁴ Данило Други 1988, 111. Подскалски 2010, 470.

одговарало митрополитској области, односно – архиепископији¹⁵. Свакако да је повод таквог извештавања био конкретан будући да су тадашње границе српске земље биле смањене а византијска царска војска налазила пред Липљаном с намером да заузме целу област његовог *отачаства*.¹⁶ Вероватно да је у овом сегменту Даниловог списка реч о последњој години владавине Стефана Драгутина (1281/1282) што је и условило промену власти и Милутинов долазак на престо, премда су показатељи даље заједничке владавине уочљиви на основу бројних удружених војних акција све до 1299. године када се краљ Милутина ородио са византијским царем. Околности и разлози ових унутрашњих политичких *комешања у земљи и велика мтва* изазвали су велике унутрашње тј. државне потресе али и друге на спољнополитичком тј. дипломатском плану, будући да је у процесу владарске смене посебан проблем представљао положај новог владара у односу на стране државе. У Даниловом наративу о Милутиновим освајањима, према запажању Станковића, истичу се два фокуса у сагледавању почетака Милутинове владавине: молитва архијереја и целог сабора пред почетак освајања византијских територија и истовремено – велики успех успостављања потпуног ауторитета у односу на властелу. У оквирима сагледавања стања унутар српске државе са акцентом на освајању и припајању Скопља, потоњи Данилов фокус аутор сматра кључним показатељем унутарње и спољне политике у односу на Византију. Тиме се, свакако, не искључују питања успостављања јурисдикцијске организације и надлежности Српске цркве на освојеном простору. На основу наведеног може се претпоставити да је сусрет са митрополитском организацијом на освојеним, претходно византијским просторима, представљало основу за успостављање митрополијског организације у наредном периоду.¹⁷ Према сведочењу Милутиновог хагиографа – великом је брзином српска војска освојила Скопље. „Град главни“ у више наврата заузимао је током XIII века али и више значајних области у Македонији: Горњи и Доњи Полог са њиховим градовима и областима, потом – Овче Поље, Злетово и Пијанец, које Данило назива *земљама*, премда је Мишић мишљења да оне нису представљале праве земље већ мање области које територијално нису биле у рангу *земаља* већ су пре могле бити предели или крајеви.¹⁸ Неопходно је истаћи да је појам *област* у српској средњовековној терминологији примењиван у складу са значењем латинске речи *potestas* (моћ, власт) и односио

¹⁵ Милаш 2004, 189, 194. Афанасјев, 2008, 112.

¹⁶ Данило Други 1988, 111-113.

¹⁷ Максимовић 1981, 437-441. Калић 2009, 136. Станковић 2012, 58-82. Данило Друга 1988, 113. Новаковић 1912, 391.

¹⁸ Данило Други 1988, 113. Мишић 1997, 144. Максимовић 1981, 439.

се на простирање управе неког града или цркве на одређеној територији. Под овим појмом, притом, подразумевала се одређена географска целина али се употребљавао и као термин ближег географског одређења. Из наведеног призилази теза да је за унутрашње црквено устројство од важности било и територијално начело те да црквена власт у односу на територију није могла бити у супротности са државном¹⁹. С тим у вези, термин *ἐπαρχία* у црквеном смислу одговарао је политичкој одредници *провинција*, док је значење израза *διοίκησιν* подразумевало једну ширу управну област, састављену из неколико мањих области-*ἐπαρχίας*. Значајно је указати и на чињеницу да је црквена организациона структура углавном гравитирала према главним градовима провинција/*ἐπαρχίας*, с том разликом што је титулатура епископа града, настањеног у метрополи (*ἐπαρχίαν τῆς μητροπόλεως*) прилагођавана византиском административном устројству Царства. Углед и значај једног града одређивао је јерархијско првенство епископа у односу на остале епископе његове помесне Цркве, устројавајући на тај начин административну митрополитску област, састављену из неколико мањих област-епархија, са одређеном унутрашњом аутономијом (2. правило Другог васељенског сабора). На темељу митрополитске организације утемељене 34. апостолским правилом, обрасци епархијске организације у средњовековној Србији, наречени првојерархом Српске цркве, представљају преседан у дотадашњој организационој црквеној традицији, устројавањем епископских катедри при манастирима, а да притом основни постулати црквеног устројства не оступају од поменутог апостолског правила, којим се уређује право првенства међу епископима (*τῆς ἐπαρχίας ἄρχων*)²⁰.

Када је реч о новоосвојеним византијским областима, Милутинов хагиограф наводи више *земаља* са мањим областима, не сналазећи се притом баш најбоље у њиховом одређивању, односно – разликовању појмова *земље* и *области*. На одређеним местима у описима препознаје се византијско наслеђе као у случају Кичева, које се назива *земљом* и *облашћу*.²¹ Реч је, заправо, о земљама мањег обима у рангу управних јединица за разлику од Струмске и Серске *земље*, које су територијално одговарале једној већој области. Црквена јурисдикцијска надлежност са прерогативима митрополије, међутим, може се утврдити само за Сер, који након распада српског царства постаје удео на област.²² Још почетком XIV века Сер је представљао значајан градски и црквени центар у рангу митрополије, што потврђује употреба термина *πόλις* или *κάστρον*, као одредница овог града, у

¹⁹ Благојевић, 1992, 73. Јањић, 2015, 35

²⁰ Милаш, 2004, 1, 93, 242-245, 263, 292. Милошевић 2015, 30.

²¹ Данило Други 1988, 116. Данило Други 1988, 145.

²² Данило Други 1988, 145. Мишић, 1997, 145.

јурисдикцијском смислу подређеног Цариградској патријаршији, премда постоје одређена становишта да се налазио под српском влашћу још у доба краља Милутина. Такве податке управо износи његов биограф и са друге стране – наводи да се српска војска, заузевши земљу Серску и Струмску све до Свете Горе, *вратила у своје отачаство узевши све имање њихово и богатство*²³ што отвара питање раније српске доминације над Сером. Ширењем јурисдикције Српске цркве према југу на прелазу из XIII у XIV век на уштрб Охридске архиепископије, међутим, нису угрожавани интереси Цариградске патријаршије. Северне границе српске земље јурисдикцијски су припадале Цариградској патријаршији (епископије Браничево и Београд) да би у време краља Милутина територијално и црквено-јурисдикцијски и сама земља Браничево ушла у састав Српске државе (крајем 1292. године). Заједно са Београдском/Мачванском, Браничевска епископија спомиње су у попису српских епископа и епископија из Свето-стефанске повеље 1317. године, премда се поставља питање њене духовне тј. јурисдикцијске припадности све до уздизања на ранг митрополије.²⁴

Након споразума о браку са византијском принцезом српском краљу као мираз припале су претходно освојене земље и градови на линији Штип-Просек-Велес-Прилеп и област Охрида. Линија његових освајања, са друге стране, била је нешто другачија услед продирања Милутинове војске на византијску територију 1308. године, када су се под српском влашћу нашли: утврђење Штип, дебарска земља као и област Кичева, Прилеп и Просек. У међувремену, Милутиново измирење са братом (око 1312/1313) довело је до успостављања бољих односа између Срба и Византинаца о чему сведочи њихова помоћ Андронику II (1282-1328) у борби против Турака. Упркос томе, освојене територије и даље су остале под Милутиновом влашћу те је византијски цар морао да прибегне територијалној размени. На основу Хрисовуље од 1319. године уочава се да је Милутину понудио концесије уколико он пристане да освојене граничне територије врати Византији. У самом тексту хрисовуље ти крајеви нису именовани (*χωρας καί κάστρα*) а у замену за њихово враћање Андроник уступа краљу Милутину пет села и три пашњака, који се, заправо, дарују Хиландару. Краљ Милутин је пристао на ову погодбу а вероватно се радило о утврђењу Штип са његовом територијом, области Кичева са утврђењем Железник и Бучин и, по свему судећи – Добруну, о чему сведочи Житије Св. Стефана Дечанског у којем стоји да је ова утврђења повратио у прој години своје владавине 1322. године.²⁵

²³ Острогорски 1965, 33, 67. Ферјанчић, 1994, 2-3, 38-40. Данило Друти, 1988, 116.

²⁴ Мишић, Бојковић 2024, 107. Коматина 2016, 373-375. Петровић 2023, 73. Снегаров 1995, 56. Ковачевић 1890, 10.

²⁵ Živojinović 1996, 57,59-65. Mavromatis 1973, 121. Данилови настављачи 1989, 53.

Милутиновим освајањима и продирањима према југу српска држава зашла је у сфере византијског културног простора из којег је, постепено, преузимала државне и културне обрасце и моделе. Тиме је српско краљевство, према запажањима Максимовића, било „освојено“ кроз процесе тзв. *Византинизације*, који су превазилазили оквире уметничког стваралаштва, урезајући се дубоко у политичку идеологију српске државе. Према византијском обрасцу симфоније државе и цркве преузета су основна начела као и принцип да седиште епископа треба да буде у граду (*πόλις, κάστρον, oppidum, urbs-civitas*).²⁶ Услед политичких промена крајем XIV века проширило се и подручје Српске архиепископије: у њен састав улазе стара византијска црквена градска седишта као што су Призрен, Липљан, Ниш и Скопље, претходно у оквирима Охридске архиепископије, а такође Браничево и Београд као старе граничне епископије. Све то потврђује тезу да се у време краља Милутина повећао број епископија чија су седишта била у градовима. Значајне податке о процесу урбанизације у другој половини XIV века пружа *Светостефанска хрисовуља*, на основу које се сазнаје о развоју градских насеља, на шта упућују одређени термини попут: *улица, пут, двориште, град и трг*, ако се има у виду да је у *Законоправили* Светога Саве, глава 55. интегрисан Прохирон – Градски закон којим су регулисана низ питања везана за функционисање градске средине.²⁷ Процесу урбанизације допринео је снажан развој рударства током XIV века као и интензивна трговина металима. Штавише, то се сматра главним чиниоцем урбанизације у унутрашњости земље.²⁸ Све до успостављања српске архиепископије епископска седишта била су везана за градске центре што потврђује теолошке премисе о хришћанству као религији градова, који су, веома рано постајали и седишта епископа.²⁹ С тим у вези, позивајући се на 17. правило Четвртог васељенског сабора, Бароне сматра да је епископ био у обавези да борави у повереној му цркви, истакнувши притом да релација између града и локалне цркве не подразумева само територијалну област већ и одговарајући јерархијски ранг³⁰. Ова констатација оправдава мишљење Афанасјев да су се „границе привинције–*ἐπαρχία* могле мењати, али су границе *πόλις* или *civitates* у великој већини случајева остајале неизме-

²⁶ Максимовић 1991, 20. Јањић 2020, 46, 48.

²⁷ Ковачевић 1890, 1–11. Пурковић 1938, 17–27. Јанковић 1985, 38–42. Поповић 2001, 172–174, 178. Зарковић 2017, 422–429. Алексић, Копривица 2019, 63–66. Петровић 2020, 421–422. Ђорђевић 2019, 251–252.

²⁸ Алексић, Копривица 2019, 59. Мишић, 2010, 12, 19. Снегаров 1995, 56. Петровић 2020, 417–418.

²⁹ Поповић 2001, 180. Зизјулас 1997, 55–56. Јањић 2020, 21–22.

³⁰ Barone Adesi 1998, 57.

њиве те да су, притом, везе између града и подручја које га је окруживало у грађанском погледу биле много чвршће него његова повезаност са митрополијом³¹. При томе, не треба превидети ни проблематику тумачења сâмог појма *град* и преношења значења са термина *πόλις* на појам *κάστρον* са циљем да се означи већина градова, који су представљали значајна административна, трговачка и црквена седишта, као интегрисаних са својом руралном околином.³² Имајући у виду територијално-административни значај града са одређеном црквеном јурисдикцијом над околном територијом и прецизним подударењем са топографским тачкама, црквена организација постепено је почела да гравитира према градовима провинција (*μητροπόλις*) „где се стичу сви који имају послове“ те се титулатура епископа града прилагођавала царско-административним устројству што се, као принцип, преносило и на друге државе и цркве (9. правило Антиохијског сабора). Канонска повезаност одређеног епископа са градом и његовом јерархијском и територијалном области прецизно је установљена 12. и 17. правилом истог сабора у којима стоји да „разређење црквених области следи разређењу државном и грађанском“ чиме је, на извештан начин потврђена потчињеност одређене области епископу града.³³

Назнакама да *град/метропола* постаје административни и црквени центар од времена краља Милутина, са друге стране, не искључује се значај светосавских епископских катедре при манастирима који су веома значајни и утицајни и у време краља Милутина. Устројавани су према богослужбеном поретку једне помесне – светосавске цркве, који остаје на снази до раздобља његове владавине када долази до велике литургијске реформе према јерусалимском обрасцу, када је *Типик Светог Саве Освећеног* ушао у литургијску употребу Српске цркве 1319. године. Околности његовог превођења за литургијску употребу у Србији стекле су се у Цариграду, приликом Никодимовог тамошњег боравка (1312-1316) због државних послова.³⁴ Неопходност такве реформе протумачена је потребом регулисања унутрашњег манастирског поретка на темељу усаглашавања литургијског богослужбеног типика и канонског статуса Српске цркве као и према светогорској пракси и одређеним духовним постулатима.³⁵ Посебну је пажњу Данило Друти (1270/75 – 19. децембар 1337) посветио богослужбеном животу и канонском устројству Српске цркве и, како Симић наглашава, тежио притом прецизнијој регулацији ранга и правног положаја мана-

³¹ Афанасјев 2008, 109.

³² Ферјанчић 1994, 47, 89. Kaplan 2009, 499, 517–521, 635–642.

³³ Милаш 2004, 369. Јевтић 2005, 45, 257.

³⁴ Антић 2019, 626–627. Богдановић 1991, 98, 150.

³⁵ Милошевић 2015, 29–31. Богдановић 1991, 150.

стира, надлежности архиепископа, епископа и игумана, сходно црквеном уставу – богослужбеној пракси. Црквеним уставом (Законоправилом), са друге стране, одређиван је међусобни однос архиепископа и подручних епископа.³⁶ Описујући Милутина као владара вољеног од Бога, пастира, учитеља и градитеља црква потпуно посвећеног своме послању али и као браниоца и *умножитеља* свог краљевства, аутор његових *житија* недомислено указује на чињеницу да је управо на основу *Законоправила Св. Саве* и у време његове владавине, са канонско-правног аспекта регулисан црквени живот. Упркос одсуству експлицитног позивања на *Законоправило*, у наведеним писаним изворима може се посредно али више него убедљиво претпоставити актуелност овог списка у то време.³⁷ С тим у вези је и констатација Петровића, забележена у поговору издања *Законоправила Св. Саве*, да се без њега не би могло замислити оснивање и устројство Српске цркве. Применљивост *Законоправила* у раздобљу владавине краља Милутина уочава се на основу примера утврђивања канонског легитимитета одлука о оснивању Бањске епископије (1311-1314/1315) и њеног потоњег укидања, тумачених *неопходношћу прилика* а да, притом, није нарушено саборно јединство Српске цркве нити усаглашеност са саборским правилима Отаца, које су, управо у оквирима *Законоправила Св. Саве* представљале основ деловања у конкретним околностима црквеног живота.³⁸ С тим у вези постаје јаснија заокупљеност Данила Другог црквеним типцима и законима, узрокована потребом регулисања унутрашњег манастирског поретка на основу усаглашавања литургијског богослужбеног типика и канонског устројства Српске цркве. У томе је значајну улогу играла његова светогорска пракса и одређени духовни постулати, засновани на евхаристијско-епископалним елементима кроз призму личног искуства.³⁹ Не изненађује, стога, ни Данилова интенција довођења грчких монаха да служе у новоподигнутом храму Пресвете Богородице Одигитрије у Пећи *по уставу свог старог манастира и да се ослањају на књиге донете из отаџбине* и тиме утврди осмишљено језгро византијских узора и утицаја, на којима се могло темељити тражење путева мирољубиве интеграције новоосвојених подручја.⁴⁰ Како запажа Богдановић, снажење самог процеса византинизације као релевантне околности, усмеравањем процеса ширења средњовековне српске државе према југу и на исток, и укључивањем освојених територија у српску државу (1282) дошло је до

³⁶ Симић 1991, 97–101. Петровић 2002, 41.

³⁷ Данило Други 1988, 69, 94, 111. Данилови настављачи 1989, 106. Јањић 2012, 357–358.

³⁸ *Законоправило* 2004, XII. Петровић 2002, 30. Јанковић 1991, 84–85. Јањић 2012, 359.

³⁹ Данилови настављачи 1989, 59, 108. Симић 1991, 97–103. Јањић 2025, 326–327.

⁴⁰ Данилови настављачи 1989, 111. Максимовић 1991, 20–22. Подскалски 2010, 470.

прожимања културних традиција у додиру са македонским словенским центрима и климентовским традицијама.

Несумњиво да извесна канонска правила посредно указују на чињеницу да је Милутинова реорганизација Српске цркве на нивоу епархија по себи носила назнаке *митрополитског устројства*. Осим тога, поредак је пратио одређен принцип у зависности од хијерархијског ранга и значаја српских епископских катедри а притом имало се у виду да је поглавар једне аутокефалне помесне цркве у односу на остале епископе само епископ прве катедре, који има првенство части а по достојанству епископства раван је сваком другом епископу.⁴¹ На основу наведеног уочавају се обриси постављеног темеља *митрополитског устројства аутокефалне Српске цркве Цркве*, сходно 34. апостолском правилу које допуњује 9. правило Антиохијског сабора: „да епископи сваког народа треба да знају Првога између њих и да га сматрају главом и ништа сувишно да не чине без његовог мишљења“.⁴² Начин на који су западни оци посматрали проблематику митрополитског устројства најубедљивије илуструју примери сабора у Арлу и Еливири. Хронолошки посматрано, западни сабори који су претходили Никејском сабору 325. године не препознају епископа митрополитске области већ само епископе различитих градова (Сабор у Арлу 314.) док се на Сабору у Елвири 306. године сматрало да је овај град био прво митрополитско седиште.⁴³ Овако схваћене и примењене одредбе могу се посматрати и из угла Даниловог описа Саборне цркве у Београду, коју назива *великом митрополијском црквом*. Наведена квалификација повазана је са описом Симонидине посете Београду 1315. како би се поклонила икони Пресвете Богородице, која је представљала највећу градску светињу још од XI века. Ипак, недоречено је остало питање јерархијског статуса београдских архијереја до раздобља када је јурисдикцијски прикључена Српској архиепископији.⁴⁴ Несумњиво да је као један од најученијих архијереја Милутиновог раздобља своје ставове о митрополијском достојанству града Данило темељио на чињеници да су подунавски, византијски градови Београд и Браничево као митрополије спомињани још у VI веку.⁴⁵ Митрополијски статус Београдске/Мачванске епископије и Браничевске епископије не само да указују на њихов јерархијски ранг већ и на сложеност црквено-политичких околности под којима се током средњег века смењивала црквена јурисдикција над црквама ових подунавских градо-

⁴¹ Ковачевић, 1890, 10. Петровић 2014, 41.

⁴² Милаш 1, 2004, 93–96, 175–178; 2, 59–60. Јањић, 2020, 77–76.

⁴³ Hefele 1907, 253–254. 204. Милаш 2004, 242–244. Јањић 2020, 46.

⁴⁴ Данило Други, 1988, 105. Калић 1967, 67. Јанковић 1985, 49–50. Коматина 2916, 373–374.

⁴⁵ Nili 1866, 17. Петровић 2023, 69.

ва.⁴⁶ Проблем Цариградске јурисдикције и њеног континуитета на овим просторима Петровић веома детаљно и убедљиво излаже управо на примеру Браничевске епископије/митрополије, остајући при ставу да је као и Београдска/Мачванска епископија/митрополија све до краја XIII века остала изван Српске архиепископије. На територији ових црквених јединица смењивале су се државно-политичке власти док је са црквене тачке гледишта представљала зону интереса Византинаца, Бугара и Срба.⁴⁷ Данилов опис митрополијске цркве у Београду, како указује Јанковић, може бити индикатор митрополитског статуса Београдске катедре у време владавине краља Милутина. Такав став поткрепљен је тумачењем да је епископ могао да носи титулу митрополита или архиепископа према значају града у којем је била смештена епископска столица без прецизирајег поткрепљивања ове тезе, премда она има своје утемељење у канонима Цркве.⁴⁸ Према 12. правилу Четвртог васељенског сабора (451), заправо, прецизира се достојанство митрополита града који уживају само част у односу на канонски изабраног митрополита одређене области, чија су права у потпуности била неповредива. На тај начин успостављена је *de jure* равнотежа између повластице части и повластице власти. У пракси се може говорити о постојању два титуларна архијереја у истој области, посебно када је реч о осетљивој територији у сложеним политичким интересним сферама под којима су се смењивале црквене јурисдикције. Пример такве појаве управо представљају Београд и Мачва⁴⁹ у време потпадања под власт српског краља у последњим деценијама XIII века, када се на овим просторима обнавља правослађе на рачун Римокатоличке цркве. У прилог томе сведочи преписка папе Николе IV (1288–1292) из 1290. године свом легату у Угарској, епископу Еугубину, који негодује због присуства шизматика (православног) архијереја, који је заузео епископску столицу Београда док је београдски римокатолички бискуп виђен као жртва такве политике. Стим у вези додаје да је његово даље деловање у измењеним околностима постало прилично отежано.⁵⁰

Митрополитско устројство Српске цркве, према тумачењима Петровића, заправо, сеже од времена Светог Саве, када је „Српска архиепископија

⁴⁶ Петровић 2023, стр. 68, 74–75. Снегаров 1995, 56, 180–183. Коматина 2016, 93.

⁴⁷ Коматина 2016, 372–374. Петровић 2023, 54–55, 66–75. Мишић 2024, 47–80, 126.

⁴⁸ Јанковић 1985, 50.

⁴⁹ Београдска или мачванска епископија, како се назива у попису српских епископа у Светостефанској хрисовуљи, носи назив мачванска, према области коју је обухватала, али са епископском катедром у Београду, тако да је мачвански епископ у то време исто што и београдски. Коматина 2016, 374. Ковачевић 1890, 10. Theiner 1859, 366.

⁵⁰ Јанковић 1985, 49–51. Коматина 2016, 374. Калић 1967, 37, 67. Милаш 1, 2004, 360.

у својим границама имала управну и судску власт на основу 2. и 6. правила Првог васељенског сабора, којим су постављени темељи *хипермитрополитске организације црквене управе на темељу политичке власти* те на основу којих су се стекли услови за успостављање патријаршијског устројства Српске цркве (2. правило Другог Васељенског сабора [381])⁵¹.

Занимљиво је Доментијаново казивање о наречењу Светога Саве за архиепископа свих српских и поморских земаља, као завршницу његовог устоличења назначава заповест (посланицу) коју је никејски (константинопољски) патријарх Герман упутио целој васељени тј. Васељенској цркви, наилази се на реченици која индиректно потврђује у тексту изнесено: „да има област по моме начину над свим градовима и земљама, *над митрополитима* и епископима и поповима и ђаконима по божанственим правилима, свакога по достојању и све учити у име Оца и Сина и Светога Духа“⁵².

Извори

Данило Други (1988): *Животи краљева и архиепископа српских. Службе*. Београд: Просвета. Српска књижевна задруга.

Данилови настављачи (1989): *Данилов ученик, други настављачи Даниловог зборника*. Београд: Просвета. Српска књижевна задруга.

Доментијан (1938): *Живот Светога Саве и Светога Симеона*. Л. Мирковић, В. Ђоровић (пр.). Београд. Српска књижевна задруга.

Законоправило Светога Саве на српскословенском и српском језику, 1 (2004): (пр. М. М. Петровић). Манастир Жича.

Јевтић, Атанасије (2005): *Свештени канони Цркве*. Београд: Митрополије и Епархије: Црногорско-приморска, Дабарско-Босанска, Новоградничка, Бачка, Далматинска, Захумско-херцеговачка и Приморска, Православни Богословски факултет Београдског универзитета, Манастир Тврдош.

Ковачевић, Љубомир (1890): „Светостефанска хрисовуља“. *Споменик СКА, IV*.

Милаш, Никодим (2004): *Правила православне цркве с тумачењима*, 1. Београд–Шибеник: Истина издавачка установа Епархије далматинске.

Новаковић, Стојан (1912): *Законски споменици српских држава средњег века*. Београд: Српска краљевска академија.

⁵¹ Петровић М. Миодраг 1998, 80. Милаш 2004, 242, 245.

⁵² Доментијан 1938, 116.

Студенички типик, цароставник манастир. (1994): Јовановић. Т. (ур.). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Теодосије (1988): *Житија*. Д. Богдановић (пр.). Београд. Српска књижевна задруга. Просвета.

Theiner, Augustino Theiner (1859): *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, I, Typis Vaticanis, Romae.

Hefele, Charles Joseph (1907): *Histoire des conciles d'après les documents originaux*, 1/1. Paris: Letouzey et ané, éditeurs.

Hieroclis Synecdemus et Notitiae graecae episcopatum accedunt Nili Doxapatrii notitia patriarchatum et locorum nomina immutata (1866): Т. Momsen (editor). Berolini.

Литература

Алексић, Владимир, Копривица Марија (2019): „Територијални обим епископија Српске цркве на почетку XIII века“. у: Црквене студије 16/2, 57–85.

Антић, Владимир (2019): „Остаци парохиског типика у српском богослужбеном предању 13. и 14. века“, у: Црквене студије 16/2, Ниш, 619–633.

Афанасјев, Николај (2008): „Предстојатељи у Господу“. у: *Црква Духа Светога*. Краљево. Епархијски одбор Епархије Жичке, 217–277.

Афанасјев, Николај (2008): „Неуспели црквени округ“. у: *Студије и чланци*. Краљево. Епархијски одбор Епархије Жичке, 96–133.

Brone Adesi, Giorgio (1998): „L'évêque dans la cité du IV au V siècle“. Actes de la table ronde organisée par l'Istituto Augustinianum et l'École française de Rome (Rome, 1 et 2 décembre 1995), éd. É. Rebillard, C. Sotinel. Extrait. École française de Rome, 49–58.

Благојевић, Милош (1992): „Жупа и град - међе градског становништва“. у: *Социјална структура српских градских насеља (XII - XVIII век)*. Ј. Калић, М. Чоловић (ур.). Смедерево - Београд: Музеј у Смедереву, Одељење за историју Филозофског факултета у Београду, 67–83.

Богдановић, Димитрије (1991): *Историја српске књижевности 1. Стара српска књижевност*. Београд: Досије, Научна књига.

Ђорђевић, Александар Ђорђевић (2019): „Градски закон као саставни део Савиног законодавства“. у: Црквене студије 16/1. Ниш, 249–254.

Зарковић, Божидар (2017): „Светостефанска хрисовуља као извор за проучавање урбанизације средњовековне Србије“. *Српска краљевства у средњем веку*. С. Мишић (ур.). Зборник радова са међународног научног скупа одржаног од 15. до 17. децембра 2017. године у Краљеву у част обележавања 800 година од крунисања Стефана Немање (Првовенчаног). Уни-

верзитет у Београду – Филозофски факултет, одељење за историју. Центар за историјску географију и историјску демографију. Универзитет у Новом Саду–Филозофски факултет. Универзитет у Нишу–Центар за византијско-словенске студије Ниш, 417–433.

Živojinović, Mirjana (1996): „La frontière serbobyzantine dans les premières décennies du XIV siècle“. Byzantium and Serbia in the 14th century. National hellenic research foundation. Institute for byzantine research. International symposium 3. Athens, 57–66.

Зизјулас, Д. Јован (1997): *Јединство Цркве у светој евхаристији и у епископу у прва три века*. Нови Сад: Беседа, издавачка кућа православне епархије бачке.

Јанковић, Марија (1985): *Епископије и митрополије Српске цркве у средњем веку*. Историјски институт у Београду. Народна књига.

Јанковић, Марија (1991): „Данило, Бањски и хумски епископ“ у: *Архиепископ Данило II и његово доба*. Међународни научни скуп поводом 650 година од смрти. Децембар 1987. В. Ђурић (ур.). Београд: Српска Академија наука и уметности, 83–88.

Јањић, Ј. Драгана (2012): „Канонско правни аспект оснивања Бањске епископије“. у: *Анали правног факултета у Београду*, LX/2, 350–362.

Јањић, Ј. Драгана (2015): „Епископ и град у светлу црквено-канонских правила помесних и васељенских сабора“. у: *Историјски часопис*, LXIV, 33–42.

Јањић, Ј. Драгана (2019): „О првим епископским седиштима у време Св. Саве“. у: *Црквене студије* 16/2, 45–56.

Јањић, Ј. Драгана (2020): *Унутрашња организација православне Цркве*. Институт за српску културу Приштина/Лепосавић.

Јањић, Ј. Драгана (2023): „Игуман и архимандрит“. у: *Црквене студије* 16/2, 557–565.

Јањић, Ј. Драгана (2025): „*Монахујући праксис* монаха и архиепископа Данила Другог“. у: *Црквене студије* 22, 317–333.

Калић–Мијушковић, Јованка (1967): *Београд у средњем веку*. Београд: Српска књижевна задруга.

Калић Јованка (2009): „Држава и црква у XIII веку“. у: *Зборник радова византолошког института* 46, 2009, 129–137.

Kaplan, Michel (2009): „Villes et campagnes à byzance du VI au XII siècle aspects économiques et sociaux“. у: *Città e campagna nei secoli altomedievali*. Spoleto 27 marzo - 1 aprile 2008. Spoleto: Fondazione di centro italianodi studi sull'alto medioevo, 495–536.

Коматина, Ивана (2016): *Црква и држава у српским земљама од XI до XIII века*, Београд: Историјски институт.

Mavromatis, Leonidas (1973): „La Serbie de Milutin entre Byzance et l'occident“. u: *Byzantion* 43, 1973, 120-150.

Максимовић, Љубомир (1981): „Почеци освајачке политике“. у: *Историја српског народа 1*. Београд: Српска књижевна задруга, 437-448.

Максимовић, Љубомир (1991): „Византинци у Србији Даниловог времена“. у: *Архиепископ Данило II и његово доба*. Међународни научни скуп поводом 650 година од смрти. Децембар 1987. В. Ђурић (ур.). Београд: Српска Академија наука и уметности, 19-28.

Милаш, Никодим (1902): *Православно црквено право*. Мостар: Издавачка књижевница Пахера и Кисића.

Милошевић, Ненад (2011): „Црквена аутокефалија под призмом устројства и организације Цркве“. *Српска теологија у двадесетом веку – истраживачи, проблеми и резултати*. у: *Зборник радова научног скупа*, књ. 9. Православни богословски факултет, 16. децембар 2010. Београд, 199-208.

Милошевић, Ненад (2015): „Типик Светог Саве“. *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*. Православни Богословски факултет. Београд, 17, 27-35.

Мишић, Синиша (1997): „Земља у држави Немањића“. у: *Годишњак за друштвену историју*, IV/2-3, 133-146.

Мишић, Синиша (1998): „Историјска географија Србије у житијима Св. Симеона и Св. Саве“. *Свети Сава у српској историји и традицији*. Међународни научни скуп. Београд. СКА, 93-104.

Мишић, Синиша (2010): *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља – према писаним изворима*. С. Мишић (ред.). Београд: Завод за уџбенике.

Мишић, Синиша, Бојковић, Гордан (2024): *Браничевска земља у средњем веку*. Пожаревац-Београд. Народни музеј Пожаревац.

Петровић, Владета (2020): „Градска насеља у доба првих Немањића“. у: *Стефан Првовенчани и његово доба*. Београд: Историјски институт, 411-427.

Петровић, М. Миодраг (1986): *Студенички типик и самосталност Српске Цркве*. Горњи Милановац: Дечје новине.

Петровић, М. Миодраг (1996): „Црквенодржавне идеје светога Саве између Цариграда и Рима“. *Европа и Срби*. Међународни научни скуп 13-15. децембар 1995. С. Терзић (ур.). Историјски институт САНУ - Београд. Православна реч - Нови Сад. Београд, 99-113.

Петровић, М. Миодраг (1998): „Архимандритско достојанство светог Саве“. у: *Свети Сава у српској историји и традицији*. Међународни научни скуп. С. Ђирковић (ур.). Београд: САНУ, 39-50.

Петровић М. Миодраг (2002): „Свети Сава као састављач и преводилац Законоправила – српског Номоканона“. у: Историјски часопис XLIX, 27-45.

Петровић, М. Миодраг (2023): „Титулатура патријарха Спиридона и претковске црквенополитичке промене у Србији“. *Спиридон пећки IV патријарх српски (1379-1389). Одабрани радови у шест књига*, Књига друга. Београд: М. М. Петровић, 39-76.

Петровић, М. Миодраг (2014): „Правила о неповредивости граница црквених области“. *Неколика црквеноеканојска богослужбена и језикословна питања. Одабрани радови у шест књига*, Књига шеста. Београд: М. М. Петровић, 41-47.

Роровић, Svetlana (2001): „The serbian episcopal sees in the thirteenth century“. *Старинар* 5, 171-184.

Подскалски, Герхард (2010): *Средњовековна теолошка књижевност у Бугарској и Србији (865-1459)*. Институт за теолошка истраживања. Православни богословски факултет Универзитета у Београду.

Пурковић, Ал. Миодраг (1938): *Српски епископи и митрополити средњег века*. Скопље.

Триуцки, Сергије Викторович Троицки (2011): *Црквено право*. Правни факултет Универзитета у Београду. Центар за издаваштво и информисање.

Симић Прибислав (1991): „Архиепископ Данило II и црквени устав“. у: *Архиепископ Данило II и његово доба*. Међународни научни скуп поводом 650 година од смрти. Децембар 1987. В. Ђурић (ур.). Београд: Српска Академија наука и уметности, 97-103.

Снегаров, Иван (1995): *Историја на Охридската архиепископија*. Академично издателство. Софија.

Станковић, Влада (2012): *Краљ Милутин (1282-1321)*. Београд: Издавачка кућа Фреска.

Степић, Ђорђе Степић (2024): „Свети Сава као законодаписац – одабир извора и примери преузимања права у Законоправилу“. *Свети Сава и Доментијан*. Зборник са Међународне научне конференције одржане 26. и 27. маја 2023. године у Нишу и Студеници. Д. Бојовић, Ј. Стошић (ур.). Центар за црквене студије, Одељење за светосавске студије. Универзитет у Нишу. Центар за византијско-словенске студије. Ниш, 195-211.

Ђирковић, Сима (1981): „Унутрашња политика краља Милутина“. у: *Историја српског народа 1*. Београд: Српска књижевна задруга, 462-475.

Ферјанчић, Божидар (1994): *Византијски и српски Сер у XIV столећу*, Београд: Српска Академија Наука и Уметности.

Dragana J. Janjić

THE STRUCTURE OF THE DIOCESAN ORGANIZATION DURING THE REIGN OF KING MILUTIN

The very complex and sensitive issue of church organization at the local level, with the assumption of its full independence (autocephaly), is discussed in this paper, on the example of the Serbian Church during the reign of King Stefan Uroš II Milutin. This was preceded by the organizational activities of Saint Sava and Simeon Nemanja, starting with the transfer of some Athos models to the structure of the Serbian Church, such as the dignity of the archimandrite; then – the founding of the Studenica monastery as an archimandria (1206), which reflects tendencies towards autocephaly, and previously – the elevation of Saint Sava to the rank of archimandrite (1204), whereby this dignity, like that of an abbot, was equated with that of an archpriest-episcopalian in written sources, especially Domentian's *Life of Saint Sava*. The foundation of the church system was the compilation of the *Nomokanon* (1217), which defined spiritual and canonical jurisdictions. Following the apostolic tradition and the canons of the Councils, with aspirations towards good order, church territoriality followed the state-administrative division. For this reason, it was necessary to investigate the true meaning of the geopolitical determinants – city, parish, region and country, which dominated in the aforementioned period. According to the conclusions of Siniša Mišić, *region* represented the administrative area of the parish and was governed according to the meaning of the Latin term *potestas* (power, authority), which is evident from Danilo's description of King Milutin as "the shepherd of the wise sheep of his entire region". The *country*, on the other hand, represented a rounded geographical entity and in a spiritual sense represented a parallel to the church term - diocese, i.e. metropolitanate in relation to the city as the seat of state-administrative and church authority. This term, on the other hand, was sometimes used colloquially, denoting a specific area. By conquering the Byzantine regions, King Milutin created conditions for the territorial expansion of the autocephalous Serbian Church, but at the expense of the Ohrid Archbishopric. Thus, the cities and metropolitanates - Prizren, Skopje, Niš and Lipljan - as well as the northern regions with the metropolitanates of Belgrade and Braničevo came under his authority. Since the latter represented ancient metropolitanates and had functioned as such since the 6th century, there was a need to unify the church structure on the system of metropolitanates and regional dioceses that already existed in the Byzantine world.

Византијско-словенска чтенија VIII

Издавачи

Центар за византијско-словенске студије Универзитета у Нишу
Међународни центар за православне студије, Ниш
Центар за црквене студије, Ниш

За издаваче

Драгиша Бојовић

Штампа

Пунта, Ниш

Тираж

100

ISBN 978-86-80136-44-8

СIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

27-9(495.02)"04/14"(082)
27-9(497.11)"04/14"(082)
930.85(495.02)"04/14"(082)
930.85(497.11)"04/14"(082)

МЕЂУНАРОДНА научна конференција Византијско-словенска чтенија (8 ; 2024 ; Ниш)

Византијско-словенска чтенија. 8 : зборник радова са истоимене Међународне научне конференције, која је одржана 23. новембра 2024. године на Универзитету у Нишу / уредници Кристина Митић, Драгиша Бојовић. - Ниш : Међународни центар за православне студије : Универзитет, Центар за византијско-словенске студије : Центар за црквене студије, 2025 (Ниш : Пунта). - 324 стр. ; 24 cm

Тираж 100. - Стр. 9: На раскршћу времена и вере / Кристина Митић. - Напомене и библиографске референце уз радове. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries ; Резюме.

ISBN 978-86-80136-44-8 (МЦЗПС)

1. Митић, Кристина, 1979- [уредник] [аутор додатног текста]
2. Бојовић, Драгиша, 1964- [уредник]

- а) Византија -- Црквена историја -- Средњи век -- Зборници
- б) Србија -- Црквена историја -- Средњи век -- Зборници
- в) Византија -- Средњи век -- Зборници г) Србија -- Средњи век -- Зборници

COBISS.SR-ID 178221321